

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Яковенко-Глушенкова Є. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті охарактеризовані теоретичні засади створення системи вправ для формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на початковому ступені навчання згідно з етапами формування окресленої компетентності (рецептивним, репродуктивним, навчально-продуктивним) та етапами навчання монологічного мовлення (pre-speaking, whilespeaking, post-speaking) за виділеними на основі аналізу, систематизації та узагальнення наукових джерел такими критеріями: цільове призначення, використання інформаційно-комунікаційних технологій, наявність ігрового компоненту, наявність опор, режим (спосіб) виконання, місце виконання.

Ключові слова: система вправ, професійно орієнтована компетентність у монологічному мовленні, майбутні вчителі французької мови, початковий ступінь навчання.

The article deals with theoretical bases to create system of exercises for training future French language teachers' professional oriented competence in monologue speech at the first stage of studies in context of 1) stages of training this competence (receptive, reproductive, learning-productive); 2) stages of teaching this competence (pre-speaking, whilespeaking, post-speaking); 3) criteria: aim, use of ICT, presence of game component, presence of supports, way of realization, place of realization.

Key words: system of exercises, professional oriented competence in monologue speech, future French language teachers, the first stage of studies.

Система вправ є невід'ємним компонентом змісту навчання майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на початковому ступені навчання. Перебуваючи в тісній взаємодії з іншими компонентами змісту навчання (цілями, підходами, принципами, сферами спілкування, темами, підтемами, мовленнєвим матеріалом, текстом, знаннями, навичками, уміннями та іншими), система вправ забезпечує ефективність формування окресленої компетентності та досягнення позитивних результатів цього процесу.

Попри наявність достатньо широкого спектру наукових досліджень, присвячених різним аспектам створення й аналізу системи вправ для формування іншомовної комунікативної компетентності (Н. І. Гез, А.І. Горожанов, Т. І. Манякіна, Ю. І. Пассов, Г. В. Рогова, В. Л. Скалкін, Н. К. Скляренко, С. П. Шатілов та інші), у зарубіжній та вітчизняній методиці не існує єдиного підходу до визначення терміна "система вправ", а також єдиних вимог до її впорядкування. Слідом за С. П. Шатіловим, під системою вправ ми розуміємо сукупність типів, видів, різновидів вправ, які виконуються в такій послідовності та такій кількості з урахуванням особливостей формування вмінь і навичок у взаємодії різних видів мовленнєвої діяльності, що забезпечують максимально високий рівень оволодіння компетентністю [2, с. 59].

Ранжування критеріїв класифікації вправ залишається одним із широко дискусійних питань у сучасній методиці навчання іноземних мов. Існує безліч класифікацій вправ для формування іншомовної комунікативної компетентності загалом, формування компетентностей

у певному аспекті мови, виді мовленнєвої діяльності. Залежно від того, що лежить в основі – дихотомія “мова – мовлення”, етапи формування навичок і вмінь, ступінь наближення вправ до умов реальної комунікації та інше, – наявні класифікації вправ мають різну структуру [1].

З огляду на те, що формування в майбутніх учителів французької мови знань, навичок і вмінь у своїй сукупності забезпечують ефективне особистісне й професійне спілкування, під час уточнення критеріїв класифікації вправ для формування в них професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на початковому ступені навчання ми спираємося на результати аналізу, систематизації й узагальнення наукових джерел, присвячених класифікації вправ для формування іншомовної комунікативної компетентності (Н. Ф. Бориско, Н. І. Гез, Б. А. Лапідус, Ю. І. Пассов, Н. К. Складенко, І. В. Рахманов, С. П. Шатілов), типології навчально-методичних завдань (О. А. Автушко, Г. О. Балл, О. Б. Бігич, А. В. Захаров, Л. Н. Івашова, Н. В. Майєр), а також досліджень узагальнюючого характеру (Л. І. Васецька, Є. І. Гейченко, А. І. Горожанов, Т. І. Манякіна).

Метою статті є охарактеризувати за виділеними на основі аналізу, систематизації та узагальнення наукових джерел критеріями типи вправ для формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на початковому ступені навчання.

Під час упорядкування системи вправ для формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на початковому ступені навчання вважаємо доречним охарактеризувати типи вправ за такими критеріями: 1) цільове призначення (для формування знань, для формування мовленнєвих навичок, для формування вмінь); 2) використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) (з використанням ІКТ, без використання ІКТ); 3) наявність ігрового компонента (без ігрового компонента, рольова гра, ділова гра); 4) наявність опор (без опор, спеціально створені опори, природні опори); 5) режим (спосіб) виконання (індивідуальні, парні, групові); 6) місце виконання (аудиторні, позааудиторні).

З огляду на підходи, принципи, вимоги, зокрема щодо послідовності розвитку вмінь, єдності процесів формування в майбутніх учителів французької мови власної компетентності в монологічному мовленні та їх безпосередньої підготовки до професійної діяльності, вважаємо доцільним охарактеризувати виділені типи вправ згідно з етапами формування окресленої компетентності (рецептивним, репродуктивним, навчально-продуктивним) та етапами навчання монологічного мовлення (pre-speaking, whilespeaking, post-speaking).

Зважаючи на те, що на рецептивному етапі формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні приділяється значна увага “запуску мовленнєвого механізму”, на цьому етапі ми передбачаємо інтенсивне використання в навчальному процесі на всіх етапах навчання монологічного мовлення (pre-speaking, whilespeaking, post-speaking) вправ для формування загальних мовленнєвих умінь і мовленнєвих навичок (фонетичних, лексичних, граматичних).

Що ж до вправ для формування мовних знань, дотичних до окреслених на цьому етапі загальних мовленнєвих умінь і мовленнєвих навичок, на рецептивному етапі на всіх етапах навчання монологічного мовлення ми передбачаємо укладання таких вправ, виконання яких дає можливість перевірити наявність у студентів мовних знань під час удосконалення передбачених на цьому етапі навичок та вмінь, оскільки усвідомлення мовних знань, що безпосередньо відображується в комунікативному вмінні коректно формулювати французькою мовою правила з фонетики, лексики, граматики, відбувається на репродуктивному та навчально-продуктивному етапах.

З огляду на “рецептивність” навчально-професійної діяльності майбутніх учителів французької мови на цьому етапі формування досліджуваної компетентності, ми передбачаємо

розвиток у студентів професійно значущих знань як професійного складника досліджуваної компетентності під час евристичних бесід на всіх етапах навчання монологічного мовлення (pre-speaking, whilespeaking, post-speaking).

Беручи до уваги постійно зростаючу роль ІКТ у всіх сферах діяльності особистості загалом, у методиці навчання іноземних мов зокрема, вважаємо доцільним інтенсивне використання ІКТ у процесі формування в майбутніх учителів професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на всіх етапах навчання монологічного мовлення за такими функціями: на етапі pre-speaking: аудіо-, відеодемонстрація необхідних для оволодіння надфразних єдностей, мінімонологів, монологів; аудіо-, відеопрезентація тренувальних вправ, виконання яких передбачає лінгвістичний і смисловий аналіз тексту, засвоєння нових мовних та мовленнєвих явищ; на етапі whilespeaking: запис і демонстрація зразків монологічного мовлення майбутніх учителів французької мови за допомогою цифрових носіїв інформації для подальшого їх аналізу з метою узагальнення досягнутих результатів і пошуку шляхів удосконалення набутих знань, навичок та вмінь; на етапі post-speaking: використання ІКТ для демонстрації монолога-зразка як еталона під час аналізу результатів навчально-професійної діяльності з метою подальшого вдосконалення набутих знань, навичок та вмінь. Наведений перелік функцій застосування ІКТ на рецептивному етапі формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні не є вичерпним. Він може бути доповненим і модифікованим відповідно до особливостей навчального процесу конкретного ВНЗ, особливостей рівня мовленнєвого розвитку рідною та французькою мовами студентів конкретної академічної групи, мети навчального заняття тощо.

Спираючись на функціональні особливості використання ІКТ на всіх етапах навчання монологічного мовлення, вважаємо доцільним інтенсивне впровадження в навчальний процес позааудиторних вправ з використанням ІКТ, що, відповідно до висновків аналізу, систематизації, узагальнення наукових джерел і нашого власного педагогічного досвіду, ефективно сприяє: 1) удосконаленню в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні загалом, загальних мовленнєвих умінь зокрема, за умови відсутності повного (жорсткого) керування (контролю викладача за навчально-професійною діяльністю студентів під час самостійної роботи); 2) раціональному використанню часу аудиторних занять за умови впровадження системи позааудиторних вправ на етапі pre-speaking: це дає можливість приділити більше уваги виконанню вправ етапу whilespeaking, що на рецептивному етапі забезпечує формування в майбутніх учителів французької мови власної компетентності в монологічному мовленні, та етапу post-speaking, що сприяє безпосередньому формуванню в них саме професійно орієнтованого складника досліджуваної компетентності.

З огляду на наявність у майбутніх учителів французької мови на рецептивному етапі незначного обсягу мовних, професійно значущих знань, дотичних навичок і вмінь, комунікативного досвіду виучуваною мовою з метою запобігти мовленнєвим помилкам та хибним професійно значущим висновкам, ми передбачаємо на етапах whilespeaking та post-speaking лише ознайомлення студентів з позааудиторними вправами з використанням ІКТ у зазначених вище функціях.

Беручи до уваги ефективність застосування електронних носіїв інформації, аудіо- та відеометодичних посібників у навчанні іноземних мов, водночас обмежений доступ до якісного технічного оснащення навчальних аудиторій, відсутність навчально-методичних матеріалів, що відповідають актуальним вимогам до формування в майбутніх учителів професійно орієнтованої усномовленнєвої компетентності на початковому ступені навчання загалом, у монологічному мовленні зокрема, вважаємо запровадження в навчальний процес вправ з використанням ІКТ бажаним, але необов'язковим.

Ми передбачаємо переважання на рецептивному етапі формування професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні вправ без ігрового компоненту та рольових ігор, що зумовлено такими взаємопов'язаними чинниками: 1) особливістю мети цього етапу: інтенсивний “запуск мовленнєвого механізму” та формування емпіричного досвіду професійної діяльності, що не передбачає активної продуктивної навчально-професійної діяльності; 2) особливістю змісту навчання студентів на цьому етапі, зокрема номенклатурою процесуального аспекту, де приділяється значна увага формуванню загальних мовленнєвих умінь; 3) обмеженим обсягом у студентів комунікативного досвіду виучуваною мовою, мовних і професійно значущих знань, дотичних навичок і умінь на цьому етапі.

Спираючись на особливості інтенсивного розвитку в майбутніх учителів французької мови на рецептивному етапі навичок підготовленого монологічного мовлення, під час обґрунтування системи вправ для формування в них професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні ми передбачаємо інтенсивне запровадження в навчальний процес вправ зі спеціально створеними та природними опорами. На етапі pre-speaking під час виконання тренувальних вправ з метою засвоєння нових мовних та мовленнєвих явищ опорами можуть виступати 1) наявні в завданні мовні та мовленнєві явища; 2) зразки-моделі виконання завдання, що виступають структурним елементом вправи. На етапі whilespeaking під час навчання майбутніх учителів французької мови монологічного мовлення доречно використовувати такі опори: 1) опори, що були створені на етапі pre-speaking під час систематизації, узагальнення та вдосконалення наявних у них комунікативного досвіду, мовних знань, мовленнєвих навичок і умінь, лінгвістичного та смислового аналізу тексту (написання плану висловлення, відповідей на запитання, доповнення речень, правильних відповідей поміж кількох можливих, надфразних єдностей, мінімонологів, монологів тощо); 2) опори, що є результатом навчально-професійної діяльності студентів під час формування в них професійно орієнтованої компетентності в аудіюванні (наприклад, занотована прецизійна лексика, заповнена під час прослуховування аудіотексту таблиця, накреслений маршрут подорожі тощо). Ми передбачаємо використання окреслених типів опор на всіх етапах формування досліджуваної компетентності – рецептивному, репродуктивному, навчально-продуктивному. Зважаючи на те, що формування в студентів окресленої компетентності на етапі post-speaking передбачає розвиток у них навичок непередготовленого мовлення, оскільки передбачає висловлення власної думки на описані події, побажання, аналіз досягнутих результатів у навчанні монологічного мовлення тощо, вважаємо доцільним використовувати на рецептивному етапі, а також на репродуктивному та навчально-продуктивному етапах вправи без опор. З огляду на наявність у майбутніх учителів французької мови незначного обсягу мовних знань, дотичних навичок, умінь, комунікативного досвіду виучуваною мовою на рецептивному етапі, на етапі post-speaking вважаємо доцільним використання вправ зі спеціально створеними опорами, представленими у вигляді підстановчих таблиць, схем, незакінчених речень, зразків надфразних єдностей тощо.

Використання на рецептивному етапі вправ без опор зумовлене широким застосуванням таких прийомів, як вивчення напам'ять та переказ текстів. Спираючись на підходи, принципи та вимоги до формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої усномовленнєвої компетентності на початковому ступені навчання, зокрема принципи активності, свідомості, створення розвивального навчально-педагогічного середовища тощо, інтенсивність запровадження в навчальний процес вправ без опор вважаємо доцільним охарактеризувати як помірну.

З огляду на особливості практичної, розвивальної, виховної, професійно орієнтувальної цілей вважаємо доречним комбінування різних режимів (способів) виконання вправ під час формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності

в монологічному мовленні на рецептивному етапі. Інтенсивне використання парних і групових вправ на етапах pre-speaking та post-speaking зумовлено метою цих етапів навчання монологічного мовлення. Використання парних і групових типів вправ на етапі whilespeaking дозволяє студентам з індивідуальних мінімонологів створювати цілісні монологи. Водночас це сприяє концентрації уваги майбутніх учителів французької мови на монологічному мовленні інших, що в подальшому позитивно впливає на розвиток у них комунікативних умінь як професійного складника досліджуваної компетентності. Спираючись на особливості мети рецептивного етапу формування досліджуваної компетентності – інтенсивний “запуск мовленнєвого механізму” в майбутніх учителів французької мови, а також формування в них емпіричного досвіду на цьому етапі (у процесі спостереження за діяльністю викладача та його аналізу під час евристичних бесід), ми передбачаємо широке використання аудиторних вправ на всіх етапах навчання монологічного мовлення. Засади впорядкування системи позааудиторних вправ для формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на рецептивному етапі відповідають деталізованим раніше особливостям позааудиторних вправ з використанням ІКТ на різних етапах навчання монологічного мовлення.

Відповідно до мети репродуктивного етапу формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні (професійно значущих дотичних умінь шляхом наслідування дій викладача) на цьому етапі ми передбачаємо інтенсивне використання в навчальному процесі вправ для формування мовних і професійних знань, мовленнєвих навичок, загальних мовленнєвих і комунікативних умінь на всіх етапах навчання монологічного мовлення.

Під час упорядкування системи вправ для формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на репродуктивному етапі ми передбачаємо використання ІКТ на всіх етапах навчання монологічного мовлення у функціях, виділених нами в межах рецептивного етапу, відповідно до передбачених для розвитку на цьому етапі знань, навичок, умінь.

З огляду на збільшення в майбутніх учителів французької мови протягом репродуктивного етапу обсягу мовних, професійних знань, дотичних навичок і вмінь, комунікативного досвіду виучуваною мовою, ми передбачаємо поступове залучення студентів до виконання позааудиторних вправ з використанням ІКТ на етапах whilespeaking та post-speaking. Це сприяє раціональному розподілу часу аудиторних і позааудиторних занять, а також розвитку в студентів працьовитості, наполегливості, самостійності, навчальної автономії.

Спираючись на те, що на репродуктивному етапі передбачено постійне зростання в майбутніх учителів французької мови обсягу професійних знань та комунікативного досвіду виучуваною мовою, вважаємо доцільним інтенсивне запровадження до навчального процесу на цьому етапі ділових ігор, що не виключає, але сприяє зменшенню кількості рольових ігор та вправ без ігрового компоненту, з поступовим використанням мінімальної кількості останніх.

Вважаємо доцільним зменшення в навчальному процесі на репродуктивному етапі кількості вправ зі спеціально створеними опорами у зворотній пропорційності до зростання вправ з природними опорами та без опор, що зумовлено особливостями процесуального аспекту навчання майбутніх учителів французької мови, вимогами до якісних характеристик монологічного мовлення на цьому етапі, зокрема розвитком у них навичок непідготовленого мовлення та наближенням процесу навчання до умов майбутньої професійної діяльності.

Інтенсивне використання на етапах pre-speaking та post-speaking парного і групового режиму (способу) виконання вправ сприяє: 1) раціональному використанню часу аудиторних та позааудиторних занять; 2) досягненню цілей формування в майбутніх учителів французької

мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на початковому ступені загалом, зокрема виховної та розвивальної цілей; 3) ефективному розвитку в студентів комунікативних умінь як професійного складника досліджуваної компетентності.

Запровадження вправ парного та групового режиму (способу) виконання на етапі *whilespeaking* передбачає колективне створення презентацій, об'єднання мінімонологів у цілісні монологічні висловлення тощо. Помірне використання цих типів вправ на етапі *whilespeaking* зумовлено фізіологічними особливостями монологічного мовлення як виду мовленнєвої діяльності.

Що ж до місця виконання вправ, з метою раціонального розподілу навчального часу аудиторних занять з огляду на наявність на репродуктивному етапі в майбутніх учителів французькою мовою певного обсягу комунікативного досвіду виучуваною мовою, базових знань, навичок, умінь, вважаємо доцільним посилення уваги на етапі *pre-speaking* до розвитку в них комунікативних умінь під час виконання аудиторних вправ, а загальних мовленнєвих умінь – під час виконання позааудиторних вправ.

Використання в навчальному процесі позааудиторних вправ на етапі *whilespeaking* репродуктивного етапу є можливим за умови залучення ІКТ до формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні. Це дозволяє студентам презентувати власне монологічне висловлення за допомогою цифрових носіїв інформації, що сприяє раціональному використанню навчального часу аудиторних занять, а також розвитку в них самостійності, навчальної автономії й інших особистісно та професійно значущих рис характеру.

Спираючись на особливості процесуального аспекту навчання майбутніх учителів французької мови на навчально-продуктивному етапі формування професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні, на цьому етапі ми передбачаємо використання вправ для формування мовних і професійно значущих знань, мовленнєвих навичок на всіх етапах навчання монологічного мовлення, підвищення уваги до розвитку у студентів загальних мовленнєвих умінь на етапі *whilespeaking*, комунікативних умінь – на етапах *pre-speaking* та *post-speaking*.

Особливістю системи вправ для формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на навчально-продуктивному етапі є посилення ролі вправ з використанням ІКТ на етапі *whilespeaking*, що пов'язано з різким зменшенням кількості аудиторних занять з практики усного та писемного мовлення на II курсі.

З огляду на впровадження до навчального процесу на II курсі дисциплін психолого-педагогічного циклу, що сприяє інтенсивному розвитку на навчально-продуктивному етапі в майбутніх учителів французької мови комунікативних умінь як професійного складника досліджуваної компетентності, ми передбачаємо домінування в навчальному процесі на всіх етапах навчання монологічного мовлення ділових ігор, що зменшує кількість, але не виключає наявність ролевих ігор та вправ без ігрового компоненту.

З метою інтенсивної підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності на навчально-продуктивному етапі, що передбачає наближення процесу навчання у ВНЗ до реальних умов професійного спілкування, розвитку в них навичок непідготовленого мовлення, збільшення уваги до формування комунікативних умінь на всіх етапах навчання монологічного мовлення, ми передбачаємо запровадження на цьому етапі вправ лише з природними опорами та вправ без опор.

Посилення ролі індивідуальних вправ для формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на навчально-продуктивному етапі зумовлене передбаченим метою цього етапу подальшим розвитком

у студентів загальних мовленнєвих і комунікативних умінь на основі самостійного пошуку під керівництвом викладача шляхів вирішення поставлених професійно орієнтованих комунікативних завдань.

Інтенсивне використання позааудиторних вправ на етапах pre-speaking та whilespeaking на навчально-продуктивному етапі зумовлене такими факторами: 1) наявність у студентів достатнього обсягу комунікативного та емпіричного професійного досвіду; 2) метою цього етапу, що передбачає залучення майбутніх учителів французької мови до самостійного пошуку вирішення поставлених професійно орієнтованих комунікативних завдань; 3) необхідністю раціонально використовувати час аудиторних занять, про що детально говорилося вище.

Обґрунтування теоретичних засад створення системи вправ для формування в майбутніх учителів французької мови професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні на початковому ступені навчання дозволяє нам перейти до впорядкування вправ та їх практичного запровадження в навчальний процес ВНЗ, що і є перспективою подальшого наукового пошуку.

Література

1. Манякіна Т. И. О типологии и системе упражнений по иностранному языку [Електронний ресурс] / Т. И. Манякіна. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2._SND_2007/Philologia/19238.doc.htm
2. Шагилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе: Учебное пособие для студентов педагогических институтов. – 2-е изд., дораб. – М. : Просвещение, 1986. – 223 с.